

आत्मज्ञानफलमाह नत्विति विगतदेहानां मुक्तानां पुनरावृत्तिर्न विद्यते सदेहानां तु अपरं सत्यकामत्वसत्यसंकल्पत्वाद्यैश्वर्यपरंच समाधिकाले निरुपाधिसुखं अव्ययं विद्यते तत्र हेतुः अक्षरभावत्वादिति साम्यं तापदव्याख्यातरीत्याभावशब्देन भावप्रत्ययेन चाक्षरमात्रं प्राप्तं यतो ब्रह्म विदक्षरमेव भवति अतः अक्षरधर्माणामेतस्य वा अक्षरस्य प्रशासने गार्गिष्यावापृथिव्यौ विधृतेतिष्ठतः एतद्वैतदक्षरं गार्गिब्राह्मणा अभिवदंत्य स्थूलमनण्वहृत्स्वमदीर्घमित्यादिश्रुतिप्रसिद्धानां प्रशासितृत्वा स्थूलत्वादीनां तत्र संबन्धो युज्यत एवेत्यर्थः तथा च प्रागेवोदाहृतं सोपाधिर्निरुपाधिश्च द्वेधा ब्रह्म विदुष्यते सोपाधिकः स्यात्सर्वात्मानिरुपाख्यो नुपाधिकः जक्ष्णीडन्नतिप्राप्त इति सोपाधिकस्य तु छांदोग्ये सर्वकामाप्तिः सार्वाम्यात्स्पष्टमीरिता अहमन्तथान्नादः श्लोककार्यप्यहो अहं इति तत्त्वविदः सामगाने सर्वात्मता श्रुता अत्रापि च कदृष्टांतात्सोपाधिस्तत्त्वविच्छ्रुतः अपूर्वानपराद्युक्त्या श्रोष्यते निरुपाधिक इति ॥ ४७ ॥ के पुनरावर्तत इत्यत आह पश्येरन्निति नैकमतयोनानात्वदर्शिनो ये तेषु सम्यग्दर्शनं नास्ति व्यक्तं शरीरं ॥ ४८ ॥ कस्मिन् भगवो विज्ञाते सर्व

नत्वेवं वर्तमानानामावृत्तिर्विद्यते पुनः ॥ विद्यते क्षरभावत्वादपरं परमव्ययं ॥ ४७ ॥ पश्येरन्नेकमतयोनसम्यक्तेषु दर्शनं ॥ ते व्यक्तं प्रतिपद्यंते पुनः पुनरिदं ॥ ४८ ॥ सर्वमेतद्विजानंतो न सर्वस्य प्रबोधनात् ॥ व्यक्तीभूता भविष्यंति व्यक्तस्य वशवर्तिनः ॥ ४९ ॥ सर्वमव्यक्तमित्युक्तमसर्वः पंचविंशकः ॥ य एनमभिजा नंति न भयं तेषु विद्यते ॥ ५० ॥ इति श्रीमहाभारते शांति ० मोक्ष ० प ० वसिष्ठकरालजनकसंवादे षडधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३०६ ॥ ॥ ५१ ॥ वसिष्ठ उवाच सांख्यदर्शनमेतावदुक्तं ते नृपसत्तम ॥ विद्याविद्ये त्विदानीं मे त्वं निबोधानुपूर्वशः ॥ १ ॥ अविद्यामादुरव्यक्तं सर्गप्रलयधर्मिवै ॥ सर्गप्रलयनिर्मुक्तां विद्यां वै पंचविंशकः ॥ २ ॥ परस्परस्य विद्यां वै त्वं निबोधानुपूर्वशः ॥ यथोक्तं ऋषिभिस्तातसांख्यस्याभिनिर्दर्शनं ॥ ३ ॥

मिदं विज्ञातं भवतीत्येकविज्ञानात्सर्वविज्ञानं श्रुतं तत्समर्थयते सर्वमिति एतद्वाक्यजातं सर्वमर्थतो विजानंतो ध्यानबलेन सर्वापरोक्ष्यव्यक्त्या देहस्य वशेन भविष्यंतीति योज्यं ॥ ४९ ॥ सर्वमिति पंचविंशस्य विज्ञानात्सर्वज्ञो भवतीति श्लोकद्वयतात्पर्यं भयं संसारदुःखं ॥ ५० ॥ इति शांति ० मोक्ष ० नै ० षडधिकत्रिशततमोऽध्यायः ॥ ३०६ ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ ५२ ॥ नानात्वैकत्वविज्ञानमित्यादिना कृतानां द्वादशा नां प्रश्नानां मध्ये सांख्ययोगो नानात्वैकत्वविज्ञानं चेति त्रयं व्याख्यातं अबुद्धादित्रयमग्निमाध्याये व्याकरिष्यते विद्यादिषड्भिह व्याख्यायते सांख्यदर्शनमिति योगादिसहितमिति शेषः ॥ १ ॥ तत्त्वदर्शनं विद्या तत्त्वावरकं भावरूपमज्ञानादिकमविद्या ननु विद्याया अभावमात्रमित्याशयेनाह अविद्यामिति अभावात्सर्गाद्यसंभवात् भावरूपैवाविद्याऽव्यक्ताख्येत्यर्थः विद्यामाह सर्गेति विद्यां पंचविंशक इत्यादुरित्यो जना ॥ २ ॥ अस्याविद्यायाः परमत्वं वक्तुमर्वांतरविद्याभेदमाह परस्परस्येति ॥ ३ ॥